

ตุ๊กตาญี่ปุ่น

กรรณิการ์ โกยตัน

ประวัติทั่วไปของตุ๊กตาญี่ปุ่น

ตุ๊กตาเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่พบเห็นได้ในทุกวัฒนธรรม โดยเฉพาะ ตุ๊กตาที่ทำเลียนแบบลักษณะของมนุษย์ ในประเทศญี่ปุ่น มีตุ๊กตามากมายหลายประเภท ตั้งแต่แบบพื้นบ้านจนถึงแบบคลาสสิก บ้างเป็นตัวแทนเด็กเล็ก เด็กโต ข้าราชการ นักบวช วีรบุรุษ ตัวละครในเทพนิยาย เทพเจ้า ปีศาจ และคนในชีวิตประจำวัน แต่ละประเภทมีการผลิตที่แตกต่างกันไป ตุ๊กตาญี่ปุ่นพัฒนาขึ้นเรื่อยมาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของญี่ปุ่น จนกระทั่งการประดิษฐ์ตุ๊กตากลายเป็นศิลปะหัตถกรรมชั้นสูง นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีเทศกาลงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับตุ๊กตา เช่น งานเทศกาลวันเด็กผู้หญิง(Hina Matsuri) ซึ่งจัดขึ้นวันที่ 3 มีนาคมของทุกปี และ เทศกาลวันเด็ก (ผู้ชาย) (Kodomo no hi) ซึ่งจัดขึ้นทุกวันที่ 5 พฤษภาคมของทุกปี เป็นต้น

ญี่ปุ่นเรียกตุ๊กตาว่า นิงเงียว (ningyo) หมายถึง รูปร่างมนุษย์ (human figure) จุดประสงค์ในทำตุ๊กตาแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เดิมที ตุ๊กตาถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียมและความเชื่อต่างๆ ต่อมาได้กลายเป็นของเล่นสำหรับเด็ก เครื่องประดับตกแต่ง และของที่ระลึก การประดิษฐ์ตุ๊กตา หรือ รูปปั้นขนาดเล็กที่เลียนแบบลักษณะมนุษย์บนหมู่เกาะญี่ปุ่นปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยโจมอน (8000 -200 BC) นักโบราณคดีค้นพบรูปปั้นคนขนาดเล็กทำจากดินเหนียว เรียกว่า โดกู (Dogu) ส่วนใหญ่เป็นรูปมนุษย์เพศหญิงในท่ายืน

วัตถุประสงคในการทำรูปปั้นชนิดนี้ยังเป็นข้อถกเถียงในหมู่นักวิชาการ บางท่านให้ความเห็นว่า คนในสมัยโจมอนทำรูปปั้นโดกูขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมที่เชื่อว่าจะก่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนผลและความมีโชคลาภ สันนิษฐานจากการที่รูปปั้นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงซึ่งเป็นเพศแห่งการให้กำเนิด บางท่านก็ว่า โดกูถูกทำขึ้นเพื่อถ่ายวิญญานชั่วร้ายออกจากตัวผู้ป่วย เนื่องจาก ในอดีตคนมักเชื่อว่า โรคร้าย หรือ ความเจ็บป่วยเกิดจากการถูกวิญญานชั่วร้ายรังควาน หลังจากจับดวงวิญญานอันชั่วร้ายใส่ในรูปปั้นนั้นแล้ว ก็จะทำลายรูปปั้นโดยการทุบให้แตกเพื่อทำลายดวงวิญญานให้สลายไปตามกัน นักโบราณคดีจึงมักจะพบรูปปั้นโดกูในสภาพถูกทำให้แตกหักโดยเจตนา

รูปที่ 1 รูปปั้นโดกูแบบใส่แว่นตากันแดด
(sunglassed Dogu)

รูปที่ 2 รูปปั้นโดกูแบบต่างๆ

ต่อมาในสมัยโคฟุน ได้มีการทำรูปปั้นเพื่อใส่ในหลุมฝังศพ (Tumuli)¹ เรียกว่า ฮานิวะ (Haniwa) ซึ่งแพร่หลายทั่วหมู่เกาะญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 4-6 ฮานิวะทำจากดินเหนียว มีทั้งที่ทำเป็นรูปคน และ สัตว์ รูปแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แบบที่ทำคล้ายมนุษย์นั้น มีลำตัวทรงกระบอก มีแขน ขา ใบหน้า ดาหู จมูก และปาก จัดหมายเหตุนิฮองกิ (Nihongi) ซึ่งรวบรวมขึ้นในค.ศ.720 ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับฮานิวะ ว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ในจักรพรรดิซูจิน (Sujin) ผู้ซึ่งละทิ้งธรรมเนียมตายตาม (Jonshi) ซึ่งผู้รับใช้ และ สัตว์จะถูกฝังไว้รอบหลุมศพ โดยจะฝังให้เหลือเพียงศีรษะโผล่พ้นดิน และถูกทิ้งให้สิ้นใจไปเอง เพื่อที่จะยกเลิกธรรมเนียมปฏิบัตินี้ ฮานิวะจึงถูกประดิษฐ์ขึ้นเป็นตัวแทนผู้รับใช้ และ สัตว์ที่จะคอยติดตามไปรับใช้ผู้ตายในภพหน้า

รูปที่ 3 รูปปั้นฮานิวะที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์

รูปที่ 4 รูปปั้นฮานิวะที่เป็นรูปม้า

¹ Tumuli เป็นหลุมฝังศพที่มีลักษณะเป็นโคกดินหรือหินปูนขึ้น หลุมฝังศพลักษณะนี้พบเห็นในหลายวัฒนธรรมทั่วโลก ในญี่ปุ่น เรียกหลุมฝังศพลักษณะนี้ว่า โคฟุน (Kofun) ซึ่งเป็นที่มาของชื่อยุคโคฟุนนั่นเอง โคฟุนเป็นหลุมฝังศพของผู้มีอำนาจ หรือ ชนชั้นสูง มีทั้งหลักฐานแบบกลม สี่เหลี่ยมผืนผ้า และรูปคล้ายรูปกุญแจ

Alan Pate ผู้เชี่ยวชาญด้านตุ๊กตาดญี่ปุ่น กล่าวว่า บันทึกของหลายๆวัด อ้างถึงประเพณีการทำตุ๊กตาดจากฟาง แล้วถ้ายความโชคร้าย หรือ บาปกรรม ของคนไปสู่อุตุกตา และนำไปทิ้งลงในแม่น้ำที่ศาลเจ้าอิเซะ (Ise) ในช่วงศตวรรษ ที่ 3 ก่อนคริสตกาล หรืออาจเก่าแก่กว่านี้ หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่อ้างถึงประเพณี ปฏิบัตินี้ คือนิยายเกนจิ โมโนกะตะริ (Genji monogatari หรือ the tale of Genji)² ซึ่งเขียนโดย มุระสะกิ ชิคิบุ (Murasaki Shikibu)³ ได้บอกเล่าเรื่องราว เกี่ยวกับตุ๊กตาดอิโตกะตะ (Hitogata) ที่ผลิตขึ้นในสมัยเฮอัน ทำจากไม้ หรือ กระดาษ ว่ามันจะช่วยชำระล้างความทุกข์และบาปเวรของผู้ที่สัมผัสมัน หลังจากนั้นก็จะถูกนำไปลอยแม่น้ำ หรือ ทะเล ประเพณีนี้ เรียกว่า ตุ๊กตาลอย น้ำ (Nagashi Bina) ซึ่งเป็นรากเง้าของเทศกาลตุ๊กตา (Hina Matsuri) ใน ปัจจุบัน

รูปที่ 5 ประเพณีตุ๊กตาลอยน้ำ

รูปที่ 6 ตุ๊กตาดที่ใช้ประกอบพิธีตุ๊กตาลอยน้ำ

² แต่งขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 11 อันเป็นช่วงที่รุ่งเรืองของสมัยเฮอัน ถือเป็นนิยายเล่มแรกของโลก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและความรักของเกนจิ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่ง

³ ชื่อที่ใช้เรียกผู้แต่งนิยายเกนจิ โมโนกะตะริ ส่วนชื่อจริงของเธอไม่ปรากฏแน่ชัด มุระสะกิมีชีวิตอยู่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 11 มีตำแหน่งเป็นนางสนองพระโอรสในจักรพรรดินิโอะมิ "มุระสะกิ" เป็นชื่อของตัวละครเอกในนิยาย ส่วน "ชิคิบุ" เป็นชื่อตำแหน่งของบิดาเธอ

ในสมัยเออัน ได้มีการทำตุ๊กตาที่เรียกว่า อะมะกะทซุ (amagatsu) และ โฮโกะ (Hoko) มาวางข้างหมอนเด็ก ๆ เพื่อขับไล่วิญญาณชั่วร้ายและภัยอันตรายต่าง ๆ โดยเฉพาะ ทารกแรกเกิดซึ่งสมัยก่อนมีอัตราการตายสูง พ่อแม่เชื่อว่าเป็นเพราะผีร้ายจะมาเอาลูกไป จึงต้องทำตุ๊กตาชนิดนี้ขึ้นเพื่อคุ้มครองลูกน้อย วิญญาณร้ายที่มารังควานจะสับสนระหว่างเด็กกับตุ๊กตา และจะไปรังควานตุ๊กตาแทน จุดนี้เองที่ทำให้เด็กได้ใกล้ชิดและคุ้นเคยกับตุ๊กตา จนในที่สุด ตุ๊กตาได้กลายเป็นของเล่นสำหรับเด็กไปโดยปริยาย นอกจากนั้น สมัยเออัน ยังได้มีการประดิษฐ์ตุ๊กตาฮิฮินะ (Hihina แปลว่า สิ่งเล็กๆ หรือ ตุ๊กตาตัวเล็กๆ นั้นเอง) ซึ่งแตกต่างจากตุ๊กตาชนิดอื่นที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ ตรงที่มันถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นของเล่นโดยเฉพาะ ฮิฮินะเป็นต้นแบบของตุ๊กตาฮินาซึ่งเป็นของเล่นที่นิยมในหมู่ลูกหลานขุนนาง มุระสะกิ ได้เขียนไว้ในมหามอนเตนิยาย เกนจิ โมโนกะตะริ ว่า หนูน้อยมุระสะกิมักจะเล่นกับตุ๊กตาฮิฮินะเสมอ สมัยนั้น ไม่เพียงแต่เด็กผู้หญิงเท่านั้นที่เล่นตุ๊กตา เด็กผู้ชายก็เล่นตุ๊กตาเช่นกัน

สมัยเอโดะ (ค.ศ.1603 -1867) ญี่ปุ่นขุนโยบายโดคเต็ยว ปิดประตูการค้ากับต่างชาติเกือบทั้งหมด ยกเว้น พ่อค้าชาวจีน เกาหลี และดัตช์ ที่ญี่ปุ่นยังติดต่อค้าขายด้วยที่ทำเรือนางาซากิเพียงแห่งเดียว และการค้าขายนั้นก็ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่มากมายและเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม การค้าภายในประเทศกลับเฟื่องฟู เกิดการขยายตัวทางการค้า การผลิตสินค้าทางเกษตร และหัตถอุตสาหกรรม คนมีเงินหมื่นและมีกำลังซื้อมากขึ้น ตลาดตุ๊กตาก็เติบโตขึ้นเช่นกัน ผู้ผลิตแข่งกันตกแต่งตุ๊กตาให้หรูหราโอ้อ่าเพื่อดึงดูดใจผู้ซื้อ การแข่งขันเป็นไปอย่างดุเดือด จนกระทั่ง รัฐบาลต้องออกกฎหมายควบคุมการประดิษฐ์ตุ๊กตาในเรื่องของความสูงและวัสดุที่ใช้ หากช่างทำตุ๊กตาคนใดฝ่าฝืนก็จะถูกจับกุม หรือ เนรเทศ

ประเทศญี่ปุ่นเปิดประตูต้อนรับชาวต่างชาติอีกครั้งในสมัยเมจิ (คริสต์ – ศตวรรษที่19) อิทธิพลตะวันตกไหลเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยน

แปลงในหลายด้าน รวมทั้งรูปแบบของตุ๊กตาญี่ปุ่น โดยเริ่มมีการผลิตตุ๊กตาแนวเหมือนจริง (realistic dolls) ปลายสมัยไทโช (Taisho) มีการนำเข้าตุ๊กตาใส่หน้ากากจากประเทศฝรั่งเศส ด้วยความแปลกใหม่และง่ายแก่การผลิต ตุ๊กตาชนิดนี้จึงได้รับความนิยมในเวลาอันรวดเร็ว แต่ก็มีคนบางส่วนที่ไม่พึงพอใจในตุ๊กตาชนิดนี้ จึงหันไปพัฒนาตุ๊กตาแนวใหม่ให้อัจฉริยะมากขึ้น หัตถกรรมตุ๊กตาจึงแตกออกเป็นสองแขนง นับแต่บัดนั้น คือ แบบสมัยใหม่ และ แบบศิลปะชั้นสูง

ประเภทของตุ๊กตา

เนื่องจากตุ๊กตาได้รับการสืบทอด และ พัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงปัจจุบัน ตุ๊กตาญี่ปุ่นจึงมีหลากหลายประเภท ดังจะอธิบายถึงรายละเอียดของแต่ละประเภท ต่อไปนี้ (ดูภาพประกอบท้ายบท)

ฮิโตกะตะ (Hitogata) มาจากคำว่า “hito” ซึ่งแปลว่า คน และ “Kata” ซึ่งแปลว่า รูปร่าง ตัวของมันแบน เพราะทำจากแผ่นไม้ หรือ แผ่นกระดาษ โครงร่างคล้ายมนุษย์ สมัยคะมะคุระ (Kamakura) เริ่มใช้โลหะผลิตฮิโตกะตะ คนญี่ปุ่นเชื่อว่า ตุ๊กตาชนิดนี้มีชีวิต สามารถดูดเอาวิญญานชั่วร้าย และสิ่งอัปมงคลที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเข้าไปอยู่ในตัวมัน ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ฮิโตกะตะถูกใช้ในประเพณีตุ๊กตาลอยน้ำ ปัจจุบันยังคงมีการประดิษฐ์ตุ๊กตาชนิดนี้ แล้วเขียนชื่อและอายุลงบนตัวตุ๊กตา เพื่อนำไปทำพิธีขับไล่ความชั่ว และ ชำระบาปที่ศาลเจ้า เช่น ที่ศาลเจ้า kamigamo ในเดือนมิถุนายนของทุกปี จะมีการทำพิธีเพื่อลอยสิ่งที่ไม่ดีไปกับสายน้ำ หรือ ที่ศาลเจ้า Shimogamo ทุกปีจะมีการทำพิธี Nagoshi no harai ในคืนก่อนวันแรกของฤดูใบไม้ผลิ โดยการนำตุ๊กตาฮิโตกะตะ

ลงไปลอยในบ่อล้างมือ เพื่อชำระบาปที่ได้กระทำไปในครั้งปีแรก และวอนขอให้
ครั้งปีหลัง ได้พบแต่สิ่งที่ดี

อะมะกะทซุ และ โฮโกะ (amagatsu / Hoko) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า
อะมะกะทซุ และ โฮโกะ ถูกสร้างขึ้นเพื่อปกป้องเด็ก ๆ จากวิญญาณชั่วร้าย ตุ๊กตา
ทั้งสองมีความแตกต่างกัน คือ อะมะกะทซุ เป็นเพศชาย ตัวทำจากไม้ไผ่ หัวทำ
จากไม้หุ้มด้วยผ้าไหม แขนทั้งสองเหยียดออกด้านข้าง บางตัวสวมกิโมโนแขน
ยาวที่ทอจากผ้าไหม นี่อาจเป็นตุ๊กตาชนิดแรกที่สวมเสื้อผ้า ส่วนโฮโกะเป็น
ตุ๊กตาเพศหญิง ตัวทำจากผ้าไหมยัดไส้ เย็บเป็นรูปร่างเด็กกำลังคลาน มีรอย
ตะเข็บผ่ากลางตลอดลำตัว และแขนขาทั้งสองข้าง หัวทำจากไม้ มีคอยาวเพื่อ
เสียบเข้ากับตัว บางตัวอาจมีผมดำยาว โฮโกะถือเป็นตุ๊กตาชนิดแรกที่มีผมจริง
ไม่ใช่ด้วยการระบายสี

ตุ๊กตาฮิน่า (Hina Dolls) เป็นตุ๊กตาที่ใช้ประกอบงานเทศกาลตุ๊กตา
หรือ เทศกาลเด็กผู้หญิง ในช่วงต้นสมัยเอโดะ ตุ๊กตาฮิน่ายังเป็นเพียงตุ๊กตาที่
ทำจากกระดาษ อยู่ในลักษณะยืน เรียกว่า Tachibina ต่อมา เมื่อกรรมวิธีการ
ผลิตตุ๊กตาทวีความขึ้น จึงสามารถผลิตตุ๊กตาในท่านั่ง มีลักษณะเป็นรูปพระมิด
แลดูสง่างามและมั่นคง ฮิน่าเป็นตุ๊กตาที่ต้องจัดเป็นชุด ชุดที่เป็นมาตรฐานจะ
ประกอบด้วยจักรพรรดิ และ จักรพรรดินี (dairi-bina) วัสดุที่ใช้ทำตุ๊กตามีหลาย
ประเภท ได้แก่ ฟาง, ผ้าไหม, ไม้, และโกฟุน โดยวิธีการนำผ้าหลายชั้นมาเย็บ
เป็นโครงร่าง และยัดไส้ด้วยฟาง ส่วนที่เป็นมือ เท้า และ หัวจะแกะสลักจากไม้
และเคลือบด้วยโกฟุน นัยน์ตาทำจากแก้ว ส่วนผมอาจใช้ผมมนุษย์จริง ๆ หรือทำ
จากผ้าไหมก็ได้ เสื้อผ้าทำจากผ้าไหม และมักจะเป็นเสื้อผ้าแบบที่นิยมใส่ในสมัย

เฮอัน จักรพรรดินีจะสวมชุดเสื้อคลุมยาวทับกันถึง 12 ชั้น เรียกว่า juuni-hitoe⁴ เมื่อสวมชุด juuni-hitoe ก็จะต้องทำผมหง suberakashi คือ ต้องรวบผมไว้ที่ระดับคอ และ ปลอยหางผมยาวลงสู่กลางหลัง อันะชุดใหญ่จะประกอบด้วยตุ๊กตาอย่างน้อย 15 ตัวซึ่งแสดงสถานภาพที่แตกต่างกันไป พร้อมด้วยเครื่องประกอบอีกมากมาย

ตุ๊กตาโกกะทซุ (Gogatsu Dolls) หรือ ตุ๊กตามุสะ (Musha Dolls ซึ่งแปลว่า ตุ๊กตาวีรบุรุษ) ตุ๊กตาประเภทนี้มักทำเลียนแบบวีรบุรุษในตำนานของญี่ปุ่นและจีน วัสดุที่ใช้จะคล้ายกับตุ๊กตาฮินา แต่ขั้นตอนการทำซับซ้อนกว่า เพราะโกกะทซุมักจะปรากฏในท่าทางที่เคลื่อนไหวมากกว่าเช่น ชักดาบ ซี่มา หรือ มีสีหน้าที่ซึ่งขึงตึง เป็นตัน นอกจากนั้นยังต้องมีอาวุธประจำกาย หมวกเหล็ก และชุดเกราะอีกด้วย รูปที่มักทำเลียนแบบได้แก่ จักรพรรดิจิมมุ, จักรพรรดินีจิงกุ, โโมกิ ผู้ปราบมาร (Shoki the Demon-Queller), โทะโยะโทะมิ ฮิเดะโยะชิ (Toyotomi Hideyoshi) โซกุนผู้ยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่น และเหล่านายพลของเขา, ผู้เชี่ยวชาญด้านการชงชา, ตัวละครในเทพนิยาย เช่น โมโมทาโร่ (Momotaro) หรือ คินทาโร่ (Kintaro) เป็นต้น

ตุ๊กตาโกโอะ (Gosho Dolls) เป็นตุ๊กตาเด็ก รูปร่างอ้วนท้วนน่ารัก แสดงถึงความสมบูรณ์แข็งแรง หัวโตกลม องค์ประกอบบนใบหน้าจะวาดเป็นลายเส้นเล็กๆ ด้วยหมึกสีดำ ทำให้มีปากนิดจมูกน้อยน่าเอ็นดู ผิวขาวสว่าง

⁴ จูนิ-ฮิโตเอะ เป็นเครื่องแต่งกายชุดใหญ่ของจักรพรรดินี จูนิ-ฮิโตเอะ แปลว่า 12 ชั้น หรือ เรียกอีกชื่อว่า คะระกินุโมะ (Karaginumo) หรือ คะซะเนะ (Kasane) ซึ่งแปลว่า ชั้น แต่เสื้อที่หญิงในราชสำนักใส่จริงอาจมีมากถึง 20 ชั้น หรือน้อยกว่า 12 ชั้นก็ได้ เสื้อผ้าแต่ละชั้นจะยื่นออกมาให้เห็นความหลายสีสันของริ้วผ้า เสื้อจูนิ-ฮิโตเอะ จะหนักประมาณ 8 กิโลกรัม ปัจจุบันยังคงใช้กันในราชวงศ์ชั้นสูง ตามโอกาสพิเศษ เช่น ในงานแต่งงานของมกุฎราชกุมารนาฮิโตะ และ เจ้าหญิงมาซาโกะ ในปี 1993

ส่วนใหญ่จะอยู่ในห้านั่งกิ่งเปลือย สวมเพียงผ้ากันเปื้อน แต่ปัจจุบัน มีการทำเสื้อผ้าหุหราสวมใส่ และตกแต่งทรงผมให้เหมาะกับอายุ พร้อมเครื่องประดับมากมาย นิยมทำเป็นเด็กชายอายุประมาณ 3-5 ขวบกำลังเล่น ใบหน้ายิ้มแย้ม แลดูใสซื่อ ตัวตุ๊กตาแกะสลักจากไม้ท่อนเดียวทั้งตัว เคลือบด้วยโกฟุน⁵ โกโมะเริ่มเป็นที่นิยมประมาณปลายศตวรรษที่ 17 ถึง ต้นศตวรรษที่ 18 โดยเริ่มในราชสำนักก่อน คำว่า “โกโมะะ” แปลว่า ปราสาท ซึ่งมาจากการที่ตุ๊กตาดังกล่าวนี้ถูกใช้เป็นของขวัญมอบให้แก่กันในปราสาทราชสำนัก

ตุ๊กตาชะกะ (Saga Dolls) ได้รับการยอมรับว่าเป็นตุ๊กตาไม้แกะสลักที่สวยงามและหายากที่สุด แกะสลักจากไม้ท่อนเดียวทั้งตัว รวมทั้งเสื้อผ้าด้วย ชะกะถือกำเนิดขึ้นที่เมืองชะกะซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ใกล้กรุงเกียวโต ในช่วงต้นสมัยเอโดะ สันนิษฐานว่า มันถูกรังสรรค์ขึ้นโดยประติมากรผู้ชำนาญในการปั้นพระพุทธรูป (เรียกว่า บุสมี) เพื่อหารายได้พิเศษ ตุ๊กตาชะกะจึงได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ โดยเฉพาะ เทคนิคการเคลือบผิวแบบ moriage ซึ่งเป็นเทคนิคที่ประติมากรนิยมใช้ในการประดิษฐ์พระพุทธรูปในสมัยนั้น แรกเริ่ม ชะกะถูกใช้ในแง่ของศาสนา บางส่วนที่ประดิษฐ์ขึ้นในช่วงต้นๆ ถูกเก็บไว้ในวัด จนกระทั่ง ปลายสมัยเอโดะ ลักษณะของมันดูขี้เล่นและสนุกสนานขึ้น บางตัวสามารถโยกหัวไปมา และ แลปลิ้นได้ บางตัวเลียนแบบวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นในสมัยเอโดะ ตุ๊กตาดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก จนกระทั่ง มีการผลิตขึ้นบริเวณอื่นอีกหลายแห่ง

ตุ๊กตากะโม (Kamo Dolls) สันนิษฐานว่า ถูกประดิษฐ์ขึ้นครั้งแรกที่ศาลเจ้ากะโม ณ กรุงเกียวโต เมื่อประมาณ ค.ศ.1736-1740 โดยประติมากรของ

⁵ ผงสีที่ใช้ในญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยมุโระมะจิ (ศ.15) ทำจากผงแคลเซียมคาร์บอเนตที่ได้จากการหอยนารม หรือ หอยกาบ โดยการให้ความร้อนและ บดให้เป็นผง

ศาลเจ้าที่ชื่อ ทะคะฮะชิ ทะดะชิเกะ (Takahashi Tadashige) เขาแกะสลักมันขึ้นจากไม่วิลโล่ ซึ่งเนื้อไม้มีสีอมชมพู ให้โทนสีที่คล้ายสีผิวคน ตัวของตุ๊กตาจะถูกแกะให้มีร่องแยกเพื่อเป็นที่ยึดติดเสื้อผ้า โดยมีต้องใช้สิ่งหรือสารยึดเกาะอื่นใด เทคนิคนี้เรียกว่า คิเมะโคมิ กะโม่มักจะมีหน้าตาทำทางที่ร่าเริงสนุกสนาน ตุ๊กตากะโม่ได้พัฒนาไปเป็นตุ๊กตาคิเมะโคมิ (Kimekomi Dolls) ความแตกต่างของตุ๊กตาทั้งสองชนิดอยู่ที่ผิวของตุ๊กตา กะโม่จะคงสีตามธรรมชาติของเนื้อไม่วิลโล่ไว้ โดยไม่มีการเคลือบผิว แต่คิเมะโคมิจะเคลือบผิวหน้าตุ๊กตาด้วยโกฟุน ส่วนมือเปลี่ยนจากการแกะสลักจากไม้ เป็นการใช้ซี่เลื่อยอัด แล้วเคลือบโกฟุน

ตุ๊กตาทะเคดะ (Takeda Dolls) ทำเลียนแบบหุ่นเชิดในละครหุ่นตะเคดะ ประดิษฐ์ขึ้นโดยตะเคดะ โอะมิ (Takeda Omi) แรกเริ่มมันถูกใช้ในการโฆษณาและเป็นที่ระลึกของโรงละครซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองโอซาก้า ความโดดเด่นของตุ๊กตาสชนิดนี้อยู่ที่สีหน้าที่แสดงอารมณ์เกินจริง และท่าทางการต่อสู้ซึ่งเลียนแบบมาจากบางฉากในละคร ใบหน้าจะแต่งให้เหมือนนักแสดงละครกะบูกิ ส่วนต่างๆของร่างกาย เช่น หัว มือ และเท้า จะถูกวางตำแหน่งให้หักมุมกัน เกิดความเคลื่อนไหวในท่าทาง และความไม่สมดุลในการทรงตัว ฉะนั้น จึงต้องทำแท่นรับรองตัวตุ๊กตา ที่มีลักษณะเป็นกล่องเคลือบแล็คเกอร์สีดำขลิบทองช่วงแรก ส่วนหัวของตุ๊กตาทะเคดะจะทำจากไม้ ต่อมา นิยมใช้ปาปิเออร์-มาเช่หรือ เซรามิค ส่วนลำตัวทำจากฟางและกระดาษ มักจะสวมชุดที่ทำจากผ้าไหมปักลาย

ตุ๊กตาบันระกุ (Bunraku Dolls) ใช้ในละครหุ่นเชิดบันระกุ⁶ ตัวตุ๊กตามีขนาดใหญ่กว่าครึ่ง หรือ สองในสามของขนาดคนจริง และมีหลายส่วนประกอบ ได้แก่ หัวที่ทำจากไม้ ไหล่ที่ทำจากแผ่นกระดาน ลำตัว แขน ขา และเสื้อผ้า บริเวณหัวมีตัวยึดเชือกที่ใช้ควบคุมการเคลื่อนไหวของตา ปาก และคิ้ว ส่วนสะโพกทำโดยใช้ไม้ไผ่เกี่ยวห้อยไว้กับลำตัว ตุ๊กตาผู้หญิงส่วนใหญ่จะไม่สามารถเคลื่อนไหวใบหน้าได้ และไม่มีขา เพราะชุดกิโมโนคลุมปิดช่วงขาทั้งหมด หัวตุ๊กตามีถึง 70 กว่าแบบ แต่ละแบบแสดงบุคลิกที่แตกต่างกัน มันจะถูกเรียกโดยชื่อของตัวละครที่มันได้รับการเชิด

ตุ๊กตาอิโอะะ (Isho Dolls) มีลักษณะเด่นที่เครื่องแต่งกายอันหรูหรา สวยงาม อีกทั้ง เสื้อผ้าของตุ๊กตาจะทำแยกส่วนออกจากตัว ทำให้สามารถเปลี่ยนเสื้อผ้าได้ ซึ่งเสื้อผ้าที่ตุ๊กตาสวมจะทำเลียนแบบเครื่องแต่งกายของแต่ละสมัย ตุ๊กตาดังกล่าวนี้นี้ทั้งแบบคุณภาพสูง ราคาแพง และ แบบราคาถูก ที่ทำเป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว แบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ แบบที่ทำเป็นรูปเกอิชา ตุ๊กตาอิโอะะถูกจัดเป็นศิลปะแบบยูกิโยะ-เอะ (Ukiyo-e)⁷ ซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะที่รุ่งเรืองในประเทศญี่ปุ่น ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19

ตุ๊กตาอิจิเมะทซุ (Ichimatsu Dolls) เป็นตุ๊กตาที่มีสัดส่วนที่ถูกต้อง ผิวสีเนื้อ ดวงตาทำจากแก้ว ช่วงกลางสมัยเอโดะ เด็กผู้หญิงจะนิยมเล่นกันมาก ตุ๊กตาดังกล่าวนี้นี้ทำเลียนแบบลักษณะของอิจิเมะทซุ ชะโนะกะวะ (Ichimatsu Dolls)

⁶ การแสดงหุ่นเชิดที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยเอโดะ เรื่องที่เล่นกันก็คือ โจรุริ (Joruri) การเชิดใช้คน 3 คนต่อหนึ่งตัว Omozukai คอยเชิดหัว และแขนขา, Hidarizukai เชิดแขนซ้าย และ Ashizukai เชิดขา

⁷ เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นในยุคที่สังคมญี่ปุ่นตกอยู่ในโลกมายา (The floating world) ที่ผู้คนปรารถนาที่เสพแต่ความบันเทิงเรีงรมย์ เป็นยุคของละครคะบุกิ เกอิชา และซ่องโสเภณี ส่วนภายนอกประเทศ ได้เกิดกระแสลัทธิญี่ปุ่นที่เรียกว่า Japonisme ขึ้น ศิลปะในยุคนี้จึงมีรูปแบบที่ค่อนข้างหรูหรา ฟุ่มเฟือย

นักแสดงชายในละครกระบูกิ และชื่อของเขาก็เป็นที่มาของชื่อตุ๊กตา แถบเกียโต จะเรียกว่า อิชิมาเซน (Ichimasan หรือ คุณอิชิมา) ช่วงแรกจึงทำเป็นตุ๊กตาผู้ชาย ที่เป็นผู้ใหญ่ ปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นรูปเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง นักสะสมบางท่าน จะซื้อตุ๊กตาชนิดนี้มาพร้อมกับเสื้อผ้าเพื่อผลัดเปลี่ยนไปตามฤดูกาลเลยทีเดียว ตุ๊กตาบางตัวมีข้อต่อที่เท้าและเข่า จึงสามารถยืนนั่งได้เหมือนคน

ตุ๊กตาตะรุมะ (Daruma Dolls) เป็นตุ๊กตาขอพร มีรูปร่างกลม ทำจาก ปาปิเออร์-มาเช (papier-mache)⁸ ตัวตุ๊กตามักจะเป็นสีแดง ส่วนใบหน้าเป็น สีขาว ไม่มีแขนขา มีหนวดเครา ตาโตเบิกโพลง บริเวณคางเขียนคำขอพรไว้ ตรงส่วนกันมีการถ่วงน้ำหนัก ให้ตุ๊กตาล้มลุกได้ ลักษณะหน้าตาทำเลียนแบบ พระโพธิธรรม (Bodhidharma) ในญี่ปุ่นเรียกว่า โบไดอิ ตะรุมะ (Bodai Daruma) เป็นผู้ก่อตั้งศาสนาเซน ตำนานของตะรุมะมีอยู่ว่า พระตะรุมะนั่งเข้าฌานในถ้ำ จนบรรลุธรรม ซึ่งใช้เวลาถึง 9 ปี โดยที่ไม่ได้ลุกไปไหนเลย ทำให้แขนขาสืบ เป็นเหตุผลที่ตุ๊กตาตะรุมะไม่มีแขนขา ส่วนดวงตานั้น เล่ากันว่า ขณะที่เข้าฌาน พระตะรุมะถูกความง่วงรุมเร้า จึงตัดเปลือกตาของตนออก เพื่อขจัดความง่วง ตาของตุ๊กตาจึงเบิกโตอยู่ตลอดเวลา ช่วงเทศกาลปีใหม่ คนญี่ปุ่นมักซื้อตุ๊กตา ตะรุมะมาขอพร เมื่อแรกซื้อ ตุ๊กตาจะไม่มีตาดำ ผู้ขอพรจะต้องใช้ปากกาหมึกดำ เขียนตาให้ตุ๊กตาข้างหนึ่ง เมื่อสมปรารถนาก็จะเติมตาอีกข้างหนึ่ง หลังเลือกตั้ง เราจะเห็นพรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งเขียนตาอีกข้างให้ตุ๊กตาตะรุมะ

ตุ๊กตากระคุริ (Karakuri Dolls) คือ ตุ๊กตาติดตั้งเครื่องกล มันสามารถ เคลื่อนไหวได้อัตโนมัติ เครื่องกลที่ใช้ทำตุ๊กตากระคุริเป็นชนิดเดียวกับที่ใช้กับ นาฬิกา หรือ ใช้พลังงานจากการเคลื่อนไหวของทรายหรือปรอท ตุ๊กตากระคุริ มี 3 ชนิดย่อย คือ บุไตอิ กระคุริ (Butai Karakuri) ซึ่งใช้ในการแสดงละคร,

⁸ วัสดุที่ทำจากเยื่อกระดาษผสมกับยางไม้หรือกาบ ทำให้มีความเหนียวและแข็ง เมื่อแห้ง

ซะมิจิ คะระคุริ (Zashiki Karakuri) มีขนาดเล็ก ใช้เป็นของเล่น เป็นชนิดที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยเฉพาะ ตุ๊กตาสีร์ฟน้ำชา, และ ดะมิ คะระคุริ (Dashi Karakuri) ซึ่งใช้ในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ตุ๊กตาอะกะตะ (Hakata Dolls) ถูกสร้างขึ้นช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในเขตฟูกูโอกะ (Fukuoka) ทางตอนเหนือของเกาะคิวชู เล่ากันว่า มันถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยช่างทำกระเบื้องมุงหลังคาที่ชื่อ โซอิชิ มาซากิ (Sohichi Masaki) เขาเป็นหนึ่งในช่างฝีมือที่ถูกเกณฑ์มาสร้างปราสาทของนางามาซะคุโรตะ ซึ่งเป็นผู้ปกครองเขตฟูกูโอกะสมัยนั้น โซอิชิทำตุ๊กตาจากดินที่ใช้ทำกระเบื้อง แล้วมอบให้แก่คุโรตะ ด้วยลักษณะที่เรียบง่ายสบายๆ และดูราวกับมีชีวิต คุโรตะชอบมันมาก จึงจ้างเขาปั้นตุ๊กตาและเครื่องตกแต่งปราสาทจากตุ๊กตาดินเผาธรรมดา ช่างฝีมือผู้มีพรสวรรค์ได้เติมเต็มสีสันให้แก่ตุ๊กตาด้วยปลายขนนกกันอย่างดี ขั้นตอนนี้ ต้องใช้เวลา 20-60 วัน จึงจะได้ตุ๊กตาที่ดูเหมือนมีชีวิต รูปที่นิยมได้แก่ ตัวละครในละครคะบุกิ และละครโนห์, รูปที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ หรือ ลัทธิเต๋า, รูปที่แสดงวิถีชีวิต หรือ ดำเนินต่างๆ เป็นต้น ตุ๊กตาอะกะตะเริ่มเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย หลังจากตุ๊กตาเด็กผู้หญิง 3 คนกำลังเต็นร่า ของโยอิชิ โคจิมา (Yoichi Kojima) ไปชนะรางวัลที่ปารีส เวิลด์แฟร์ ในปีค.ศ.1924 และในปีค.ศ.1976 รัฐบาลญี่ปุ่นขณะนั้นประกาศให้ตุ๊กตาอะกะตะเป็นศิลปะดั้งเดิมประจำชาติ

ตุ๊กตาโคะเคะมิ (Kokeshi Dolls) ผลิตขึ้นครั้งแรกบริเวณโทโฮกุ (Tohoku) เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว สันนิษฐานว่า เป็นผลงานประดิษฐ์ของช่างไม้ ทำขึ้นเพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาอาบน้ำพุร้อนในช่วงฤดูหนาว คนที่มีฐานะไม่ดี ก็ซื้อตุ๊กตาชนิดนี้ให้เป็นของเล่นแก่ลูกหลาน เพราะมันมีราคาถูกกว่าตุ๊กตาชนิดอื่น ตุ๊กตาโคะเคะมิแบบดั้งเดิมมีรูปแบบที่เรียบง่าย ประกอบด้วยลำตัวทรงกระบอก หัวกลมโต ไม่มีแขนขา และไม่ระบายสี แต่ปัจจุบัน ได้รับการ

ตกแต่งด้วยการระบายสีสไล หรือ อาจห่มด้วยกิโมโน โคะเคะมิยังคงเป็นงานที่ทำด้วยมือล้วน จึงกล่าวได้ว่า แต่ละตัวที่ผลิตออกมา มีหนึ่งเดียวไม่ซ้ำแบบใคร บางตัวมีหน้าตาอึมแถม ดูมีความสุข แต่บางตัวมีหน้าบึ้งตึง นี่เองที่เป็นเสน่ห์ของ ตุ๊กตาโคะเคะมิ

เทศกาลที่เกี่ยวข้องกับตุ๊กตา

ในประเทศญี่ปุ่นนั้น จะมีงานเทศกาลสำคัญๆที่เกี่ยวข้องกับตุ๊กตายุ 2 งาน คือ งานเทศกาลวันเด็กผู้หญิง และ งานเทศกาลวันเด็ก(ผู้ชาย) ซึ่งเป็นงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อให้ความสำคัญแก่เด็ก เทศกาลทั้งสองถือเป็นเทศกาลที่อยู่ในระบบเทศกาลประจำฤดูกาลทั้ง 5 ที่เรียกว่า โกเซกกุ (gosekku) อันได้แก่

- วันที่ 7 เดือน 1 เทศกาลกินเจ็ดสมุนไพรว (Nanakusa-no-sekku)
- วันที่ 3 เดือน 3 เทศกาลเด็กผู้หญิง (joushi no sekku หรือ hina matsuri)
- วันที่ 5 เดือน 5 เทศกาลเด็กผู้ชาย (tango no sekku)
- วันที่ 7 เดือน 7 เทศกาลขอพร (Tanabata no sekku)
- วันที่ 9 เดือน 9 เทศกาลดอกเบญจมาศ (Chouyou no sekku)

ระบบเทศกาลประจำฤดูกาลทั้ง 5 นี้กล่าวกันว่าเริ่มมีขึ้นในญี่ปุ่นตั้งแต่ สมัยนารา ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นรับเอาวัฒนธรรมจากจีนมากที่สุด เมื่อฤดูกาลหมุนเวียนเปลี่ยนไป ก็จะมีการจัดงานเทศกาลขึ้นเพื่อขับไล่วิญญาณร้าย และวอนขอความมีโชคลาภและสุขภาพที่แข็งแรง เราจะสังเกตได้ว่า เทศกาลทั้ง 5 มีตัวเลขของวัน และเดือนที่ตรงกัน เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า วันที่มีตัวเลขของ

วันที่ และ เดือนเป็นเลขเดียวกัน เป็นวันที่พลังของเทพเจ้าส่งผลดีมายังมนุษย์ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความโชคดี ยกเว้น เทศกาลกินเจ็ดสมุนไพรมีขึ้นในวันที่ 7 เดือน 1 แต่บางตำราได้ถือเอา วันที่ 1 เดือน 1 ซึ่งก็คือ เทศกาลวันปีใหม่ เป็นหนึ่งในระบบเทศกาลทั้งห้าแทน

เทศกาลเด็กผู้หญิง (Hina Matsuri)

ในประเทศญี่ปุ่น เทศกาลเด็กผู้หญิง หรือ เทศกาลตุ๊กตา จะจัดขึ้นในวันที่ 3 มีนาคมของทุกปี เทศกาลนี้เป็นเทศกาลเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน เข้าใจว่า พัฒนามาจากประเพณีตุ๊กตาลอยน้ำ และ ธรรมเนียมการวางตุ๊กตาไว้ข้างหมอนเด็กๆ ตามความเชื่อที่ว่า ตุ๊กตาจะช่วยขจัดปัดเป่าโรคภัยและความโชคร้ายให้แล้วคลาดจากลูกหลานที่เป็นผู้หญิง และ เพื่อเป็นการขอพรให้เด็กหญิงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และ มีความสุขตลอดปี

เทศกาลเด็กผู้หญิงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เทศกาลดอกท้อ” (Peach Blossom Festival) เนื่องจากเป็นเทศกาลที่จัดขึ้นในฤดูใบไม้ผลิ ช่วงที่ดอกท้อกำลังบานสะพรั่ง นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นยังเชื่อว่า ต้นท้อเป็นต้นไม้ที่มีจิตวิญญาณจะช่วยขับไล่ปีศาจ และเป็นต้นไม้ที่เปี่ยมด้วยพลังแห่งชีวิต ความอ่อนเยาว์ และ สันติสุข ซึ่งคุณสมบัติของดอกท้อถือเป็นคุณสมบัติอันพึงมีในตัวผู้หญิง นั่นคือ ความสุขภาพอ่อนหวาน, ความงดงาม, และความสงบเสถียร

แรกเริ่ม เทศกาลเด็กผู้หญิงเป็นที่รู้จักในชื่อ เทศกาล Joushi no Sekku หรือ Momo no Sekku ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งตรงกับช่วงต้นสมัยเอโดะ ต่อมาช่วงกลางสมัยเอโดะ ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น Hina matsuri บ้านที่มีเด็กผู้หญิงจะนำตุ๊กตาฮินามาจัดวางประดับไว้ในบ้าน พร้อมด้วยดอกท้อ ขนม

และเครื่องตีมวงกล และมีการเลี้ยงฉลองกันในครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีธรรมเนียมการให้ตุ๊กตาเป็นของขวัญแก่เด็กผู้หญิงแรกเกิดอีกด้วย

เมื่อเทศกาลเด็กผู้หญิงเวียนมาถึงเป็นครั้งแรก หลังจากเด็กผู้หญิงในครอบครัวถือกำเนิดขึ้น หากไม่มีตุ๊กตาชุดที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายมารดา (ส่วนใหญ่ คือ ตา ยาย) ก็จะส่งตุ๊กตาหินาแบบเต็มชุดมาให้เพื่อประดับในบ้าน และ มีการฉลองกันในหมู่ญาติและเพื่อนฝูง เพื่อเป็นการรับขวัญลูกสาว เรียกว่า ฮัทซุซเซกกุ (hatsuzekku) หรือ ฤดูกาลแรก

การประดับตุ๊กตาจะเริ่มทำก่อนถึงวันเทศกาลจริงประมาณ 2-3 สัปดาห์ แต่มีความเชื่อว่า หลังจากวันเทศกาลผ่านพ้นไป ไม่ควรตั้งประดับตุ๊กตาทิ้งไว้นานเกิน 3-4 วัน มิฉะนั้น เด็กผู้หญิงคนนั้นจะได้แต่งงานช้า

รูปแบบของการจัดวางตุ๊กตามีหลากหลาย ขึ้นอยู่กับพื้นที่ของบ้าน และสถานะทางการเงินของครอบครัวนั้นๆจะเอื้ออำนวย ความแตกต่างนั้นอยู่ที่จำนวนตุ๊กตา จำนวนชั้นที่ใช้ในการจัดวาง วัสดุที่ใช้ผลิต และ เครื่องประกอบต่างๆ ยังมีจำนวนตุ๊กตา และ เครื่องประกอบมาก จำนวนชั้นก็ต้องมากขึ้นเป็นเงาตามตัว การจัดแบบชั้นนี้เรียกว่า การจัดแบบดันคาสะริ (dankazari) จำนวนชั้นมีตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น และ 7 ชั้น ส่วนการจัดแบบชั้นเดียว หรือ จัดแนวราบจะเรียกว่า ฮิระคาสะริ (hirakazari) ซึ่งมีเพียงตุ๊กตาคู่จักรพรรดิและจักรพรรดินี จัดประดับไว้ สำหรับชั้นวางตุ๊กตานี้จะปูด้วยผ้าสีแดงซึ่งเป็นสีแห่งความโชคดี จำนวนตุ๊กตาในหนึ่งชุดมีตั้งแต่ 2 ตัว 5 ตัว 10 ตัว 12 ตัว และ 15 ตัว พร้อมด้วยเครื่องประกอบ

รูปที่ 7 การประดับตุ๊กตาฮินะ

สำหรับตุ๊กตาฮินะแบบเต็มชุดจะประกอบด้วยตุ๊กตาอย่างน้อย 15 ตัว การจัดตุ๊กตาจะต้องจัดจากชั้นบนลงมาชั้นล่าง ชั้นบนสุด เป็นที่จัดวางตุ๊กตาคู่จักรพรรดิและจักรพรรดินี (dairi-bina)

รูปที่ 8 ตุ๊กตาจักรพรรดิและจักรพรรดินี (dairi-bina)

ถัดมา เป็นชั้นของตุ๊กตาสามนางสนอง พระโอรสทั้งสาม (sannin-kanjo)

รูปที่ 9 นางสนองพระโอรสทั้งสาม (sannin-kanjo)

ถัดลงมาอีกชั้นหนึ่ง เป็นชั้นของตุ๊กตาดนตรีประจำราชสำนักทั้งห้า (gonin-bayashi) ถือเครื่องดนตรีประเภทกลอง 3 ชนิด ขลุ่ย และผู้ขับร้อง

รูปที่ 10 นักดนตรีประจำราชสำนักทั้งห้า (gonin-bayashi)

ชั้นต่อมา เป็นที่วางตุ๊กตาสองมนตรี (Udaijin and Sadaijin) ตัวทางซ้ายมือเป็นชายหนุ่ม ตัวทางขวามือเป็นชายชรา

รูปที่ 11 ตุ๊กตามนตรีทั้งสอง (Udaijin and Sadaijin)
และแถวล่างสุดเป็นที่ของชายรับใช้ทั้งสามที่คอยทำหน้าที่ต่างๆในวัง

รูปที่ 12 ชายรับใช้ทั้งสาม

นอกจากนั้น ยังมีเครื่องประกอบอื่นๆอีกมากมาย เช่น โคมไฟ ตู้ ภาชนะใส่อาหาร เกรียน ต้นไม้ เป็นต้น แต่ปัจจุบัน บ้านของคณูญี่ปุ่นมักจะมีพื้นที่จำกัด จึงนิยมจัดแบบชั้นเดียว (hirakazari) มากกว่า

รูปที่ 13 การจัดระดับตุ๊กตาแบบชั้นเดียว (hirakazari)

ตำแหน่งในการจัดวางตุ๊กตาจักรพรรดิและจักรพรรดินีนั้นมี 2 แบบ คือแบบแถบคันไซหรือเกียวโต กับ แบบแถบคันโตหรือโตเกียว

- แบบคันไซ เมื่อหันหน้าเข้าหาชั้นวาง จักรพรรดินีจะอยู่ทางซ้ายมือ จักรพรรดิจะอยู่ทางขวามือ (ดูรูปที่ 8)

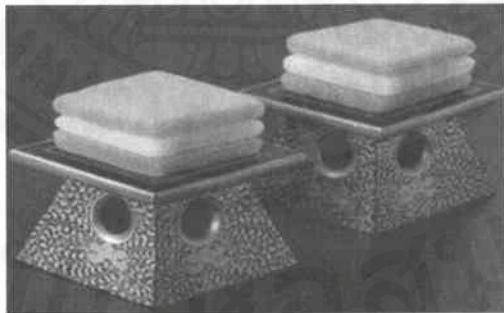
- แบบคันโต เมื่อหันหน้าเข้าหาชั้นวาง จักรพรรดินีจะอยู่ทางขวามือ จักรพรรดิอยู่ทางซ้ายมือ (ดูรูปที่ 13)

เบื้องหลังของความแตกต่างนั้น เนื่องมาจาก ในครั้งที่กรุงเกียวโตยังเป็นเมืองหลวงของญี่ปุ่น ปราสาทเกียวโต ถูกสร้างขึ้นโดยหันหน้าไปทางทิศใต้ ดังนั้น ทิศตะวันออกซึ่งเป็นทิศของพระโอรสของพระอาทิตย์จึงอยู่ทางซ้ายของปราสาท จักรพรรดิจึงประทับทางซ้าย แต่เมื่อเราหันหน้าเข้าหาจักรพรรดิ เราจะ

เห็นพระองค์อยู่ทางด้านขวามือของเรา ฉะนั้น แถบเกี้ยวโตจึงนิยมนิยมนัดวางตุ๊กตาจักรพรรดิไว้ทางด้านขวามือ และวางตุ๊กตาจักรพรรดินีทางด้านซ้ายมือของคนจัด

ปัจจุบัน จักรพรรดิและจักรพรรดินีประทับอยู่ปราสาท ณ กรุงโตเกียว ซึ่งหันหน้าไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกจึงอยู่ทางด้านขวามือของปราสาท จักรพรรดิจึงประทับทางขวา เช่น เมื่อวันปีใหม่มาถึง ชาวญี่ปุ่นจะพากันไปถวายพระพรพระจักรพรรดิและพระจักรพรรดินีที่ปราสาท ทั้งสองพระองค์จะเสด็จออกมายังระเบียงปราสาทเพื่อทักทายประชาชน พระจักรพรรดิจะประทับยืนทางด้านขวาเสมอ เช่นเดียวกัน เมื่อเราหันหน้าเข้าหาจักรพรรดิ เราจะเห็นพระองค์อยู่ทางด้านซ้ายมือของเรา โดยทั่วไป จึงนิยมนิยมนัดวางตุ๊กตาจักรพรรดิไว้ทางด้านซ้ายมือ และวางตุ๊กตาจักรพรรดินีทางด้านขวามือของคนจัด

ขนมมงคลที่ประดับพร้อมกับตุ๊กตาฮินะ มีดังนี้ ฮิชิโมจิ (hishimochi), ฮินะ-อาราระ (hina-arare), และ ชิโรซากะ (shirozake) ของทั้งสามอย่างล้วนมีความหมายที่เป็นมงคล

รูปที่14 ฮิชิโมจิ (Hishimochi)

รูปที่ 15 ฉิโรซากะ (Shirozake)

รูปที่ 16 ฮินะ-อะระระะ (Hina-arare)

อิชิโมจิ เป็นขนมที่ทำจากข้าว รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางซ้อนกันสามชั้น ชั้นล่างสุดเป็นสีเขียว ชั้นกลางเป็นสีขาว และชั้นบนสุดเป็นสีชมพู (แดง) สีเขียวเปรียบเสมือนต้นหญ้า สีขาวเปรียบเสมือนหิมะ และสีชมพูเปรียบเสมือนดอกท้อ สะท้อนภาพของธรรมชาติเมื่ออย่างเข้าฤดูใบไม้ผลิ คือ ต้นหญ้าที่กำลังแตกใบอยู่ใต้พื้นหิมะสีขาว ขณะที่เหนือพื้นหิมะ ดอกท้อเริ่มผลิแยมเต็มต้น อีกความหมายหนึ่งของสีขนมอิชิโมจิ คือ สีชมพู (แดง) จะช่วยขับไล่วิญญาณร้าย สีขาวจะช่วยรักษาความบริสุทธิ์ สีเขียวจะช่วยให้มีสุขภาพที่แข็งแรง เมื่อกินเข้าไปก็จะเกิดมงคลแก่ชีวิต

ฮินะ-อาราระะ เป็นขนมบั้งกรอบแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่น มี 3 สี คือ สีขาว สีแดง และสีเขียว สีขาว หมายถึง แผ่นดิน สีแดง หมายถึง ชีวิต และสีเขียว หมายถึง ต้นไม้ เชื่อกันว่า เมื่อได้กินเข้าไป จะทำให้ร่างกายได้รับพลังทั้งสามอย่าง ซึ่งจะช่วยขจัดโรคร้าย และภัยอันตรายต่างๆ

มิโรสะเก เป็นเหล่าสาวเกสืขาว มีรสหวาน ตามความเชื่อ เหล่าสาวเก จะช่วยชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ดังสีขาวของสาวเก

นอกจากนั้น ยังมีเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อร้องในงานฉลองเทศกาลนี้อีกด้วย ชื่อเพลง อุเรฌิอิ ฮิเนะ มัททซุริ (Ureshii Hinatsuri) หรือ สุขสันต์วันเทศกาล ตุ๊กตา

Akari o tsukemashou bonbori ni

明かりをつけましょう ぼんぼりに

Ohana o agemashou momo no hana

お花をあげましょう 桃の花

Go-nin bayashi no fue taiko

五人ばやしの 笛太鼓

Kyo wa tanoshii Hinamatsuri

今日は楽しいひな祭り

คำแปล

มาเถิด มาจุดโคมไฟให้สว่างไสว

มาเถิด มาประดับดอกท้อสีแสนสดใส

ห้าคนดนตรีประจำราชสำนักบรรเลงกลอง และขลุ่ย

วันนี้เป็นวันเทศกาลตุ๊กตาอันแสนรื่นเริงใจ

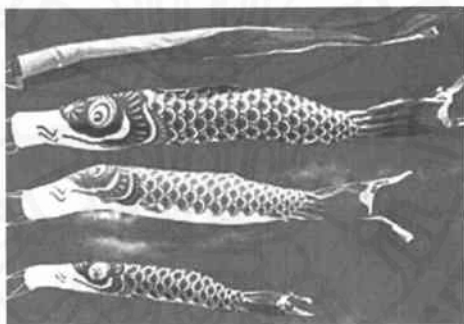
เทศกาลวันเด็ก(ผู้ชาย) (Kodomo no hi)

เทศกาลวันเด็ก(ผู้ชาย) จะจัดขึ้นในวันที่ 5 เดือนพฤษภาคมของทุกปี คาดว่าญี่ปุ่นได้รับเอาเทศกาลนี้เข้ามาปฏิบัติตั้งแต่สมัยนารา พร้อมกับวัฒนธรรมอื่นๆที่รับมาจากจีน เดิมที เทศกาลนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ แทนโกะ โนะ เซกกุ (Tango no sekku) จัดขึ้นเพื่อฉลองให้กับเด็กผู้ชาย เพื่อให้เด็กชายเติบโตขึ้นโดยมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีจิตใจเข้มแข็ง กล้าหาญ และอดทน ต่อมาในปี ค.ศ.1948 รัฐบาลได้ประกาศให้วันที่ 5 พฤษภาคมเป็นวันหยุดราชการ เพื่อขจัดความรู้สึกไม่เต็มใจ และคำถามที่จะเกิดขึ้นตามมาว่า ทำไมวันเด็กผู้ชายจึงเป็นวันหยุดราชการ แต่วันเด็กผู้หญิงไม่ใช่ ทางรัฐบาลจึงเปลี่ยนชื่อเทศกาลนี้จากเทศกาลวันเด็กผู้ชาย เป็น เทศกาลวันเด็ก (Kodomo no hi) เพื่อฉลองให้กับทั้งเด็กผู้หญิง และเด็กผู้ชาย แต่ในทางปฏิบัติแล้ว กิจกรรมที่จัดขึ้นในเทศกาลนี้ ก็ยังคงเป็นกิจกรรมสำหรับเด็กผู้ชาย

ในการฉลองเทศกาลนั้น จะมีการประดับธงรูปปลาการ์ฟ (koi nobori) และชุดนักรบจำลอง ตุ๊กตานักรบ หรือ ตุ๊กตาโกกะทซุ (ตุ๊กตาวีรบุรุษ)

ที่มาของการประดับธงรูปปลาการ์ฟมาจาก สมัยก่อน เมื่อมีเด็กผู้ชายถือกำเนิดขึ้นในตระกูลนักรบ ก็จะมีการนำธงประจำตระกูล หรือ สิ่งที่มีสัญลักษณ์รูปม้าไปติดไว้หน้าทางเข้าบ้าน เมื่อธรรมเนียมดังกล่าวแพร่หลายไปสู่สามัญชน แต่ประชาชนไม่ได้รับอนุญาตให้มีธงประจำตระกูล จึงประดิษฐ์ธงรูปปลาการ์ฟขึ้นมาใช้ประดับแทน ปลาการ์ฟเป็นสัญลักษณ์ของความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ตามตำนานจีนโบราณเล่าว่า ปลาการ์ฟนั้นกล้าหาญกว่าปลาชนิดใด มันว่ายทวนแม่น้ำเหลืองไปด้วยใจมุ่งมั่น เพียรต้านกระแสน้ำที่เชี่ยวกรากไปที่ละน้อย จนกระทั่ง เทพเบื้องบนเห็น

ความพยายามของมัน จึงเสกให้มันกลายเป็นมังกรทรงพลัง พ่อแม่ชาวญี่ปุ่น ต้องให้บุตรชายของตนกล้าหาญ และอดทนต่ออุปสรรคที่จะต้องเผชิญในอนาคต จึงประดับธงรูปปลาการ์ฟในทุกวันเด็ก(ผู้ชาย) การประดับธง จะต้องประดับบน ยอดเสา ธงมี 3 สีด้วยกัน คือ สีดำเป็นตัวแทนของพ่อ สีแดงเป็นตัวแทนของแม่ และ สีน้ำเงินเป็นตัวแทนของลูก ส่วนริ้วหลากที่อยู่ข้างบนธงปลาเปรียบเสมือน กระแสน้ำที่ไม่อาจคาดเดาได้ของแม่น้ำเหลือง ปัจจุบัน การประดับธงในเมือง ไม่ค่อยมีให้เห็นนัก เนื่องมาจากเนื้อที่จำกัด

รูปที่ 17 การประดับธงรูปปลาการ์ฟ

การประดับตุ๊กตา จะประดับภายในบ้าน มุมใดมุมหนึ่งของห้องรับแขก ส่วนตุ๊กตาที่นำมาประดับนั้น อาจเป็นชุดนักรบจำลอง (ประกอบด้วย หมวก นักรบ เรียกว่า คาบุโตะ และ ชุดเกราะ เรียกว่า โยะโรเออิ) ตุ๊กตาในชุดนักรบ (taishou) และ ตุ๊กตาวิบุรุษหรือตุ๊กตาเดือนห้า (gogatsu) ธรรมเนียมนี้ที่มาจาก การที่บรรดาตระกูลนักรบประดับชุดเกราะของจริงในบ้าน ในวันเทศกาล เด็กผู้ชาย ชุดเกราะช่วยปกป้องนักรบให้รอดพ้นจากคมศาสตราวุธ การประดับชุดเกราะจึงมีความหมายว่า การปกป้องคุ้มครอง อีกนัยหนึ่ง คือ เพื่อ

ปลุกฝังความกล้าหาญ และหัวใจนักรบให้แก่เด็ก แต่สามัญชนไม่มีชุดเกราะ จึงได้ประดิษฐ์ตุ๊กตานักรบขึ้นมาใช้ประดับมาแทน จนกระทั่ง ได้พัฒนาขึ้นเป็น ตุ๊กตาโกกะทซุซึ่งทำเลียนแบบวีรบุรุษในตำนาน เช่น โมโมทาโร่ (Momotaro), คินทาโร่ (Kintaro) เป็นต้น ปัจจุบันคนญี่ปุ่นในเมืองอาศัยอยู่ในบ้านที่มีพื้นที่ จำกัด การประดับตุ๊กตาจึงต้องทำแบบประหยัดเนื้อที่ โดยจัดแบบแนวราบ และมีตุ๊กกระจกครอบไว้

รูปที่ 18 หมวกนักรบ (Kabuto)

รูปที่ 19 ชุดเกราะ (Yoroï)

รูปที่ 20 คินทาโร่ (Kintaro)

ในวันที่ 5 เดือน 5 พ่อแม่จะเตรียมการอาบน้ำที่เรียกว่า โฌบุ-ยุ (Shobu-yu) ไว้ให้เด็กๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า การนำใบโฌบุ (ใบไอริช) มาต้มอาบหน้าจะช่วยป้องกันความเจ็บป่วยทุกชนิด นอกจากนั้น ใบโฌบุมีลักษณะเรียวยาวคล้ายดาบ จึงเกิดความเชื่อว่า มันจะช่วยขับไล่วิญญาณร้าย และทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นคนกล้าหาญ และเข้มแข็ง

ในงานฉลองวันเทศกาล เชื่อว่าเด็กผู้หญิงจะถูกไล่เลียบเสียทีเดียว เด็กผู้หญิงจะได้รับเชิญ(จากน้องชาย)ให้มาร่วมฉลอง และกินขนมที่ทำขึ้นเป็นพิเศษเพื่องานนี้ ได้แก่ คามิชิ-โมจิ (kashiwa-mochi) ซึ่งก็คือขนมโมจิไส้ถั่วแดงห่อด้วยใบไธ้ และชิมากิ (chimaki) แป้งข้าวเหนียวหนึ่งน้ำดาล บั๊นเป็นรูปเขาสัตว์ แล้วห่อด้วยใบไผ่ ใบไธ้ และ ใบไผ่สื่อความหมายถึง ความแข็งแกร่ง และ ความสำเร็จ

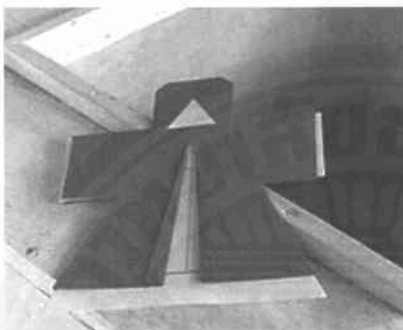
รูปที่ 21 คามิวะ-โมจิ (Kashiwa-mochi)

รูปที่ 22 ชิมากิ (Chimaki)

บรรยากาศของงานฉลองเทศกาลวันเด็ก(ผู้ชาย)นั้น จะเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของความเข้มแข็ง กล้าหาญ อดทน และสง่างามเยี่ยงชายชาตินักรบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พ่อแม่ต้องการให้บุตรชายของตนมี จึงกล่าวได้ว่า เทศกาลวันเด็กของญี่ปุ่นจัดขึ้นเพื่อเด็กผู้ชาย ส่วนวันของเด็กผู้หญิง คือ วันที่ 3 เดือน มีนาคม นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ในสังคมญี่ปุ่น ตึกดาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนอย่างใกล้ชิด ตึกดาได้ตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นในหลายแง่มุม โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ ตึกดาถูกใช้เป็นเครื่องบรรเทาความกลัว และความกังวลใจที่ชาวญี่ปุ่นในสมัยโบราณต้องเผชิญ เปรียบเสมือนเครื่องรางที่ให้ความอุ่นใจ และความรู้สึกปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ อีกทั้งยังเป็นเพื่อนที่ดีในวัยเยาว์ ให้ความอบอุ่นแก่เด็กๆ ไม่ให้เด็กรู้สึกเหงาและว่าเหว่ นอกจากนั้น ตึกดายังถูกใช้ในการปลูกจิตสำนึกและสร้างบุคลิกภาพให้แก่เด็ก ให้เกิดความเข้มแข็ง อดทน และกล้าหาญเยี่ยงวีรบุรุษ เมื่อคำนึงถึงคุณประโยชน์ รูปแบบที่หลากหลาย เทคนิคในการสร้างสรรค์ และศิลปะอันงดงามของตึกดาญี่ปุ่นแล้ว คงไม่เป็นเรื่องเกินจริง หากจะกล่าวว่า ญี่ปุ่น คือ ดินแดนแห่งตึกดา

รูปที่ 23 ตุ๊กตาทิโตกะตะ

รูปที่ 24 ตุ๊กตอะมะกะทซุ

รูปที่ 25 ตุ๊กตาโฮโกะ

รูปที่ 26 ตุ๊กตาทาชิบิเนะ

รูปที่ 27 ตุ๊กตาโกโมะ

รูปที่ 28 ตุ๊กตาชะกะ

รูปที่ 29 ตุ๊กตากะโม

รูปที่ 30 ตุ๊กตาคิเมะโคมิ

รูปที่ 31 ตุ๊กดาทะเคะเคะ

รูปที่ 32 ตุ๊กตาบันระกุ

รูปที่ 33 ดูกตาดะรุมะ

รูปที่ 34 ดูกตาอะกะตะ

รูปที่ 35 ดูกตาโคะเคะฉิ

รูปที่ 36 ตุ๊กตาโอโมะ

รูปที่ 37 ตุ๊กตาอิซิมะทซุ

รูปที่ 38 ตุ๊กตาอะระคุริ

บรรณานุกรม

- Alan Pate. **Ningyo: The Art of Japanese Doll**. Tuttle, 2005.
- Timothy Mertel. “**Antique Japanese Festival Dolls**”. *Arts of Asia*,
September/October 1986.
- Tokyo. Doll school. **The World of Japanese Dolls**. Tuttle, 1962.
- ยุพา คลังสุวรรณ.การแต่งกายของคนญี่ปุ่น : จากยุคหินใหม่จนถึงสมัยเมจิ .
วารสารญี่ปุ่นศึกษา ฉ.2/2004.โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
กรุงเทพ.2547
- http://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_traditional_dolls
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Haniwa>
- <http://japan.chez-alice.fr/Culture/Japan/Kodomonohi.htm>
- <http://japanese.about.com/library/weekly/aa022498.htm>
- http://pa.essortment.com/kodomonohijap_rnsd.htm
- <http://www.2camels.com/destination93.php3>
- <http://www.chennaionline.com/columns/variety/variety190.asp>
- http://www.city.hitachi.ibaraki.jp/upload/freepage/shikatsu/hyotanhp/2004_may/sekku/tangonosekku.htm
- <http://www.clas.ufl.edu/users/jshoaf/Jdolls/hina.htm>
- http://www.fieldmuseum.org/research_Collections/anthropology/anthro_site_s/boone/dolls/gal_jp_dolls.html
- <http://www.japonic.com/art/hakata.htm>
- <http://www.jeducation.com/THAI/sign>
- <http://www.jomon.or.jp/ehanda.html>

<http://www.jpn-miyabi.com/Vol.17/hinamaturi-e.html>

<http://www.karakuri.info>

<http://www.kokeshidesigns.com>

<http://www.kougei.or.jp/english/crafts/1306/d1306-5.html>

<http://www.lotzdollpages.com>

<http://www.rekihaku.ac.jp/english/events/old.html>

<http://www.welcome.city.yokohama.jp/eng/doll>

<http://www.yoshinoantiques.com/ningyo.html>

ภาพประกอบ

<http://www.edicolaweb.net/st08f43g.jpg> (Dogu)

<http://www.ceticismoaberto.com/imagens3/dogujedi11.jpg> (Dogu)

http://www.japancorner.com/images/ch-HANIWA_big.jpg (Haniwa)

<http://www.clevelandart.org/oci/midsized/1957/1957.27.jpg> (Haniwa)

<http://www.maff.go.jp/soshiki/kambou/joutai/onepoint/trad/photo/j01.jpg>

http://www.kippo.or.jp/culture_e/washi/daily/img/a56.jpg

<http://image.rakuten.co.jp/miyage/cabinet/hina-7dan/d81-1.jpg>

<http://www.akanezumiya.com/hina/A34014kokin-bina.jpg>

<http://www.bandcantiques.com/items/54806/catphoto.jpg>

Timothy Mertel. **"Antique Japanese Festival Dolls"**. *Arts of Asia*,

September/October 1986.

http://www.jeducation.com/THAI/sign/13_hina/hira-hina2.jpg

<http://www.lib.sagamihara.kanagawa.jp/hashimoto/images/hishimochi.jpg>

<http://www.shirozake.net/image131.jpg>

<http://www.big.or.jp/~loupe/links/ffete/images/hinaarar.jpg>

<http://www.joaf.co.jp/koi-nbori/koi-11-kogata-set-nylon/koi-kogata-set-nylon-.htm>

http://www.bb-yamadaya.jp/01_doll/03_may-doll/05_kabuto.html

http://www.iwasaki-ningyo.jp/gogatsu/images/yoroi2/yoroi2_24.gif

<http://www.yoshitoku.co.jp> (Momotaro)

<http://www.fukumochi.com/sekku/tango.htm>

<http://www.kyoto-wel.com/item/IS81016N00073.html>

<http://www.city.kyoto.jp/koho/eng/preview/img/photo/39.jpg> (Hitogata)

<http://web-japan.org/museum/others/doll/doll.html> (Amagatsu, Hoko)

<http://www.k4.dion.ne.jp/~tojuen/tachibina.JPG> (Tachibina)

http://www.akanezumiyu.com/gal_artinfofocus.html (Gosho)

<http://www.lotzdollpages.com/pixjapan/sagaay2.jpg> (Saga)

<http://www.e-kinenkan.com/ningyo/Kamo-saruhiki.jpg> (Kamo)

http://www.japankunst.de/puppen/images/400/1234a_280.jpg (kimekomi)

Timothy Mertel. **"Antique Japanese Festival Dolls"**. *Arts of Asia*,
September/October 1986.

<http://www.echoes.org/graphics/bunraku.jpg> (Bunraku)

http://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_traditional_dolls (Daruma)

<http://roy.san.tripod.com/KH.html> (Hakata)

http://www.sfusd.k12.ca.us/schwww/sch618/japan/Dolls/Dolls_and_Netsuke.html

http://www.fieldmuseum.org/research_collections/anthropology/anthro_site/sboone/dolls/gal_jp_isho.html (Isho)

<http://web.clas.ufl.edu/users/jshoaf/Jdolls/mydolls.htm> (Ichimatsu)

<http://www.adthree.com/karakuri/tya2.jpg> (Karakuri)